

TERE VADÉN

”Moderni PR ei auta”

Nafeez Mossadeg Ahmedin haastattelu

Nafeez Ahmed on uuden projektin kynnyksellä. Brittiläinen politiikan tutkija, journalisti ja kirjailija on ensisijaisesti huolissaan tiedonvälityksen tilasta. Ahmedilla on kokemusta monenlaisesta julkaisemisesta, varsinkin verkkomaailmassa. Hän on kirjoittanut tietojournalistia ja kaunokirjoja, tehnyt dokumenttielokuvia, toiminut muun muassa *The Guardianin* kolumnistina, perustanut joukkorahoitetun julkaisun ja viimeisimpänä aloittanut podcast-sarjan. Seuraavaksi on vuorossa uudenlaisen tutkivan journalismin palvelun perustaminen. Ahmed vieraili toukokuussa Suomessa. Helsingin yliopistolla hän käsitteli kirjansa *Failing States, Collapsing Systems*¹ teemoja, ja Tampereen yliopistolla hän pohti ilmastojournalismia käsittelevässä seminaarissa kokemuksiaan eri areenoilla.

Journalistin uransa Ahmed aloitti teini-iän tapahtumien siivittämänä. Tampereella Ahmed muisteli kahta ratkaisevaa kokemusta. Ensimmäinen oli aikuisten arkisen mitäänsanomaton suhtautuminen räikeään epätasa-arvoon, joka näkyi televisiouutisissa: miksi yksillä on liikaa ruokaa eikä toisilla lainkaan? Eniten Ahmedia ihmetytti juuri kanssaihminen raivostumattomuus ja asian hiljainen hyväksyminen. Toinen oli Srebrenican kansanmurha vuonna 1995. Tuolloin 17-vuotiaan Ahmedin ikätoveri vastasi asiaa kauhistelleelle Ahmedille: ”onhan se hirveää, mutta nyt meidän ei oikeastaan kannata miettiä sellaisia juttuja, meidän täytyy pitää hauskaa”².

Tämä vaurauden ja köyhyyden sekä väkivallan ja rauhan käsittämättömän helpon oloinen rinnakkaiselo oli alkujuuri Ahmedin halulle lukea ja kirjoittaa, ottaa selvää maailman tapahtumista. Hän kirjoitti varsinkin maailmanpolitiikasta ja Yhdysvaltain ja Ison-Britannian ulkopolitiikasta moniin eri julkaisuihin, kunnes syyskuun 2001 terrori-iskut tiivistivät kiinnostuksen kirjan mittaiseksi tutkimukseksi nimeltä *The War on Freedom: How and Why America was Attacked, September 11, 2001*³. Kirjan myötä Ahmed joutui puuron silmään: Gore Vidal kehui kirjaa⁴, ja Christopher Hitchens haukkui kirjoittajan⁵. Ahmed kuvaa kirjan aikaansaamaa reaktiota:

”9/11 on hyvä esimerkki tapauksesta, jossa on erittäin vaikea saada otetta faktoista. Kävi selväksi, että esimerkiksi tiedustelupalveluiden ja tutkimuskomissioiden työ on politisoitunutta. Kirjasta tuli underground-bestseller, kun se ilmestyi kuusi kuukautta tapahtumien jälkeen kohun ollessa huipussaan. Erityisesti uhrien omaiset ja perheet ottivat kirjan omakseen, koska se otti etäisyyttä viralliseen tarinaan ja kysyi epämukavia kysymyksiä, joita muuten ei esitetty. Samalla kirja tarjoaa geopolittisen kehyksen, joka auttaa ymmärtämään, mistä esimerkiksi tiedustelutoiminnan

umpikujat johtuvat. Kirja vaikutti koko prosessiin, koska osa perheistä oli mukana perheiden komissiossa, joka vaikutti virallisen tutkimuskomission asettamiin kysymyksiin. Kirjasta tuli osa tutkintakomission lähdemateriaalia.”

Virallisen linjan, sen kritiikkien ja enemmän tai vähemmän suoranaisten salaliittoteorioiden ristiaallokossa Ahmed sai tuta, kuinka vaikeaa faktojen esittäminen ja etsiminen on. Hitchens väitti, että jo pelkästään virallisen näkemyksen kyseenalaistaminen on salaliittoteoreetisointia, kun taas Totuus 9/11 -liike piti iskuja sisäpiirin tekoina, mitä Ahmed ei heidän mielestään riittävän selvästi sanonut. Hän tuskailee asemaansa puun ja kuoren välissä:

”Molempien osapuolien on vaikea irrottaa faktoja niistä kertomuksista, joita faktojen oletetaan tukevan. Se, että toteaa esimerkiksi turvallisuusjärjestelmien normaalien toimintatapojen olleen poissa päältä tuona päivänä, ei välttämättä tue tarinaa sisäpiirin salaliitosta. Vastaavasti, vaikka ei uskoisi yksinkertaiseen salaliittoteoriaan, voi silti todeta, että turvallisuusjärjestelmät eivät tosiasiaa toimineet normaalisti. Aihetta ei ylipäätään voi lähestyä teoria edellä, koska se on niin monimutkainen. Jo asiaan kietoutuvat intressit ovat erittäin kiharaisia. Koko sotilasteollinen kokonaisuus, sen geopolittiset liittolaisuudet eri valtakuntien kanssa, suhteet terroristijärjestöihin, poliitikot... Normaalien toimintatapojen toimimattomuudelle on monia mahdollisia selityksiä sen jälkeen, kun fakta niiden toimimattomuudesta on todettu.”

Keskustelu terrorismista on aina kulkua vähintään kahden tulen välissä. Valistuneenkin yleisön on vaikea erottaa faktojen esittämistä ja johtopäätöksiä: ”nämä ovat faktat, mutta faktat eivät välttämättä tue sitä, mitä yksi tai toinen teoria tai ryhmä ajattelee niiden tukevan.”

”Maapallo- ja ihmisjärjestelmien häiriintyminen ja rikkoutuminen liittyvät toisiinsa ja ruokkivat toisiaan.”

Yhden tahon maailmankuva on toisen tahon salaliitto-teoria. Lisäksi faktojen tunnistaminen on vaikeaa. Liikkeellä on Ahmedin sanoin ”faktoideja”, informaation palasia ja eräänlaisia ”tieteellisiä kaupunkilegendoja” – uskomuksia, jotka eivät suostu kuolemaan, vaikka ne on moneen kertaan todettu virheellisiksi. Esimerkkinä Ahmed mainitsee *The Open Chemical Physics Journalin* 2009 julkaiseman artikkelin, jossa tutkijat olivat löytäneet World Trade Centerin tuhkasta termiittiseen materiaaliin viittaavia jäämiä⁶.

Aina näihin päiviin asti on kiistelty, oliko lehden vertaisarvioprosessi kunnossa. Miten tutkijat saivat näytteen käsiinsä, ja oliko se mahdollisesti saastunut? Tekeekö lehden *open access* -luonteeseen liittyvä vaatimus siitä, että kirjoittajat maksavat julkaisemisesta, julkaisusta epäluotettavan? Entä se seikka, että saman kustantajan toiseen *open access* -lehteen meni läpi selkeä Sokal-tyyppinen huijaus⁷? Entä se, että päätoimittaja ei tunnustanut nähneensä artikkelia ennen sen julkaisua ja erosi kohun seurauksena? Näillä kohdin kysymykset tiedonvälityksestä ja tieteen teosta ovat lähellä toisiaan. Mitkä ovat ne välineet, tapahtumaketjut ja foorumit, joilla faktat todennetaan ja tehdään faktoiksi?

Luonnon ja kulttuurin yhteinen rikkoutuminen

Keväällä 2017 Ahmed julkaisi kirjan *Failing States, Collapsing Systems. BioPhysical Triggers of Political Violence* arvovaltaisen Springer-kustantamon Energy Briefs -sarjassa. Kirjan pääasiallinen kehys on tarkastella siviilisaatiota monimutkaisena adaptiivisena järjestelmänä (*complex adaptive system*). Järjestelmänäkökulma tarkoittaa, että osia tarkastellaan suhteessa toisiinsa. Kompleksisuus korostaa, että osien yhteistoiminnalla on vaikutuksia, joita osilla yksinään ei ole. Adaptiivisuus viittaa

sihen, että järjestelmän olemassaolon ollessa uhattuna sen sisäinen toiminta voi muuttua (”sopeutua”) niin, että järjestelmä säilyy. Vaikka järjestelmän kokonaiskäyttäytyminen johtuu sen osien käyttäytymisestä ja vuorovaikutuksista, järjestelmän kokonaisuus puolestaan vaikuttaa osiin ja niiden vuorovaikutukseen. Kyberneettinen termi sille, miten osat ja kokonaisuus asettavat ehtoja toisilleen, on ”takaisinkytkentä” (*feedback*). Tällaisessa monimutkaisessa adaptiivisessa järjestelmässä esiintyy äkillisiä keikahduspisteitä (*tipping point*), kun takaisinkytkennät johtavat tilamuutokseen (*state shift*) koko järjestelmän toiminnassa. Järjestelmä sisältää tyyppillisesti monenlaisia alajärjestelmiä omine adaptiivisine käyttäytymisineen. Ahmed mainitsee esimerkiksi valtameret, maaperän, ilmakehän, elolliset ekosysteemit, aineiden kierrot, psykologiset, kulttuuriset ja ideologiset kentät, teknologiset ja taloudelliset järjestykset, tuotantosuhteet ja poliittiset järjestelmät.

Analyysin nimissä Ahmed erottaa tästä kokonaisuudesta kaksi osajärjestelmää, joissa ongelmat ilmenevät. Ensimmäinen on maapallojärjestelmän häiriintyminen (*Earth System Disruption*), toinen ihmisjärjestelmien kiikkeröityminen (*Human System Destabilization*). Ahmedin viesti on yksinkertainen mutta silti helposti laajassa julkisuudessa unohtuva: maapallo- ja ihmisjärjestelmien häiriintyminen ja rikkoutuminen liittyvät toisiinsa ja ruokkivat toisiaan. Liian usein huomiota kiinnitetään yhteen tai toiseen, esimerkiksi viestin yksinkertaistamisen tai oman asiantuntemuksen korostamisen nimissä. Tosi-asiassa esimerkiksi valtioiden romahtamiseen ja heikkenemiseen (*failed states*) liittyvät viimeaikaiset tapahtumaketjut yhdistävät molempien järjestelmien toisiaan ruokkivia noidankehiä. Kirjassa Ahmed käsittelee esimerkiksi Lähi-idästä Syyriaa ja Irakia, Afrikasta Nigeriä ja Egyptiä ja Aasiasta Intiaa ja Kiinaa, ennen kuin kääntyy tarkastelemaan euro-atlanttisen ytimen haasteita.

Maapallojärjestelmän puolella paineita aiheuttaa useampi samanaikainen kielteinen kehityskulku: ilmastomuutos, saastuminen, liian vähäinen tila luonnonympäristöille, maaperän köyhtyminen ja niin edelleen. Eikä helppoa ole ihmisjärjestelmien puolellakaan. Ahmed näkee juurisyyn ihmisjärjestelmien energia-aineenvaihdunnassa. Fossiilienergiasta on luovuttava, useastakin syystä, mikä merkitsee enemmän työtä energian hankkimiseksi ja vähemmän kaikkeen muuhun. Seurauksena talouskasvu yskii, talusteoriat antavat vääriä suosituksia, kokonaisnäkemys puuttuu ja geopolittiset jännitteet kiristyvät.

Ketju on Ahmedin mukaan seuraava: 1) Maapallojärjestelmien häiriintyminen aiheuttaa paineita ihmisjärjestelmille, ja ne analysoidaan ”uhkina” ja ”riskinä”; 2) havaittu riskien lisääntyminen johtaa turvallisuusjärjestelmien aktivoimiseen, vallitsevien järjestelmien pönkittämiseen ja energia- ja resurssi-infrastruktuurien turvaamiseen sotilaallisin, taloudellisen ja poliittisin keinoin; 3) vanhojen järjestelmien pönkittäminen ja laajentaminen vähentää ihmisjärjestelmien kykyä ottaa vastaan, tasapainottaa ja estää maapallojärjestelmien häiriintymistä, ja se jopa edistää häiriintymistä, mikä 4) aiheuttaa lisäpaineita ihmisjärjestelmille ja niin edelleen.

Kun esimerkiksi huonot sadot yhdistyvät huonoihin poliittiseen päätöksiin, kuten Syyriassa, on väkivallan leimahtamiselle erityisen hyvät edellytykset. Pakolaisuus raa’asta sisällissodasta luo lisäpaineita naapurimaille ja kauemmaksikin ja johtaa resurssien suuntaamiseen pakolaishuoltoon ja turvallisuuteen. Se aiheuttaa vaikeuksia ruokahuollolle, asutukselle ja logistiikalle, mikä vie resursseja tarvittavalta infrastruktuurin muutokselta. Kirjassa Ahmed arvioi nimenomaan väkivallan ja autoritäärisyyden lisääntyvän toimivien rauhanomaisten rakenteiden – kuten edustuksellisen demokratian kansallisvaltioiden – kustannuksella.

Parempaa valistusta

Mutta vastalääkkeitäkin on. Ahmed pitää erityisen tärkeänä kokonaisnäkemysten hankkimista ja kommunikoinnista, koska monin paikoin vallitsee ”kokonaisjärjestelmätietovaje” (*whole systems knowledge deficit*). Kirjassa Ahmed esittää, että vajeen täyttämiseen tarvitaan laajamittaista julkista kasvatusta (*mass public education*), joka johtaa yhteiskunnalliseen toimintaan. Valistusta siis, hetkessä ja ajassa kiinni. Ahmed kertoo olevansa hyvin tietoinen siitä, että on hyväksyttävä rajat sille, mitä voi saada aikaan ja kenet tiedonvälityksellä voi saavuttaa. Esimerkiksi aktiivisten ilmastomuutoksen kieltäjien kanssa tuloksia ei tule. Ylipäättään viestimisen tapojen miettiminen on tärkeää:

”Olemme pisteessä, jossa ratkaisevaa on keskustella niiden ihmisten kanssa, jotka tunnistavat ongelman ja ovat etsimässä keinoja ongelman kohtaamiseen ja erityisesti epämääräisen ongelma-tietoisuuden täsmentämiseen ja tarkentamiseen. Tavoitteena on purkaa ongelmaa osiin tavalla, joka

auttaa yhtä aikaa ymmärtämään maailman tapahtumia ja elämään omaa elämää sen osana. Se ei ole helppoa, mutta se on tärkein tehtävä tällä hetkellä. Tärkeintä on kasvat-
taa kykyä kriittiseen ajatteluun. Siksi moderni PR ei auta. Moderni PR keskittyy suostuttelemiseen, viestin muotoilemiseen, täsmävaikuttamiseen, *spinnaamiseen*. Sellaisena se on osa uusliberaalia paradigmaa, aikamme kontekstia. Modernin PR:n ja tiedonvälityksen tekniikat on kehitetty nimenomaan laajojen väestöryhmien ohjailuun. Modernin PR:n malli ei hyödytä ihmisiä, jotka haluavat saada aikaan muutosta.”

Ahmed korostaa, että ihmiset ovat jo kaikkinaisen ja kaikkiaikaisen PR-hyödyn alaisia. Siksi ratkaisevaa on kehittää informaation kohtaamis- ja arvioimistaitoja. Journalistina Ahmed on kohdannut hyvin polarisoituneen, ääripäistyneen mediamaiseman täynnä ristiriitaisia informaatiovirtoja ja yleisöjä, jotka eivät halua muuttaa käsityksiään. Mutta hän korostaa, että on olemassa kasvava ja kookas vähemmistö, joka on innokas ottamaan selvää, mitä todella tapahtuu, kaikesta ristiriitaisesta informaatiosta huolimatta. Tämä yleisö kaipaa journalismia, joka asettaa asiat laajempiin yhteyksiinsä. Ahmed näkee merkkejä tällaisen journalismin esiintulosta:

”Esimerkiksi joukkorahoitetulle pitkän muodon journalismille on selvästi olemassa laajaa kysyntää ympäri maailmaa. Tähän nälkään on vastattava tavalla, joka kohentaa kriittistä ajattelua.”

Uusimman kirjan tavoitteena on silloittaa kuulua yhtäältä liian yksinkertaistavan ja toisaalta konkretian unohtavan katsantokannan välillä:

”Esimerkiksi Syyriasta puhutaan ymmärtämättä asian monimutkaisuutta, ikään kuin kaikki olisi vain Assadin, ilmastomuutoksen tai Isisin syytä. Toisaalta Syyria-puheessa korostetaan myös asioiden monimutkaisuutta ja moniselitteisyyttä eikä huomioida, mitä todella paikan päällä tapahtuu.”

Jälkimmäistä syntiä Ahmed näkee erityisesti akateemisessa maailmassa ja sen liepeillä. Hän muistelee omia akateemisia kokemuksiaan:

”Kansainvälisen politiikan oppiaineessa tekemäni väitöskirjan aikaan aloin huomata ongelmia akateemisessa maailmassa. Kansainvälisiä suhteita koskevat teoriat – realismi, liberalismi, marxismin eri muodot, konstruktivismi, postmodernismi – tuottivat erittäin painavia ja tiheäisiä teoreettisia rakennelmia, jotka olivat samalla täysin käsittämättömiä tavalliselle politiikan seuraajalle ja kovin mitäänsanomattomia suhteessa moniin maailmassa tapahtuviin asioihin. Toki teorioita yritetään kiinnittää takaisin maailmaan. Mutta näitä yrityksiä vaivasi kaksi ongelmaa: Ensinnäkin puuttuva yhteys luonnontieteisiin ja ylipäättään kokemusperäiseen tietoon. Journalistina huomasin, että esimerkiksi Irakin ja Afganistanin sota koskevat teoriat ja keskustelut olivat täysin irrallaan kentän tapahtumista. Toinen ongelma on ristiriita akateemisen johdon ja tutkijoiden halujen ja

pyrkimysten välillä. Esimerkiksi Sussexin yliopistossa rahoitusmahdollisuudet yhdessä muiden tekijöiden kanssa johtivat turvallisuusnäkökulman ylikorostumiseen.”

Ahmedin väitöskirja käsittelee imperialismiin ja kansanmurhien yhteyttä vertailukohtinaan brittiläisen ja espanjalaisen imperiumin teot. Aihe nosti esiin myös maantieteellisten tekijöiden ja luonnonresurssien roolin. Akateemisen kielen ja keskustelun luoksepääsemättömyys kuitenkin häiritsi edelleen Ahmedia, samalla kun väitöskirjaprosessi osoitti, että kirjallisuudesta löytyi kovin vähän hedelmällisiä lähtökohtia esimerkiksi juuri talouden ja terrorismin yhteyksien tutkimiseen. Ahmed kuvaa tylsistymistään akateemiseen kulttuuriin:

”Yksi erityisesti kansainvälisten suhteiden tutkimusta vai-vaava ongelma tuntuu olevan fetišsi uusien käsitteiden ja termien luomiseen, aina kuvottavuuteen asti, ikään kuin useampien käsitteiden ja monimutkaisempien kielellisten rakenteiden käyttö olisi itsessään akateeminen ansio.”

Niinpä akateemisista töistä tuli sivuprojekti, kun kiinnostus ilmastonmuutoksen, energian ja ruoan kaltaisiin globaaleihin kysymyksiin ja erityisesti taloudellisten kysymysten ja terrorismin yhteyksiin vei voiton. Ensimmäinen syntyi kirja *A User's Guide to the Crisis of Civilization: And How to Save It*⁸. Kirjan pohjalta kehkeytyi YouTube-video ja lopulta dokumenttielokuva *The Crisis of Civilization* (2011)⁹. Ahmed muistelee prosessia lämmöllä:

”Alun perin akateemisen kirjallisen projektin muuntaminen elokuvaksi pienellä budjetilla ja ystävien kanssa, elokuvan esittäminen elokuvafestivaaleilla ja erilaisissa tapahtumissa sekä lopulta sen julkaiseminen vapaasti PirateBayllä, oli hyvin valaisevaa. Elokuvasta tuli ikään kuin oppimateriaalia, yhteisöjen itsekasvatuksen väline. Huomasin, että siilojen ulkopuolella voi tehdä paljon. Entä musiikki? Entä fiktio?”

Ahmed korostaa, että hänen journalistinen riippumattomuutensa on osittain onnekkaiden tapahtumien seurausta. 9/11-kirja antoi näkyvyyttä, josta seurasi kutsu *The Guardianin* kolumnistiksi. Brittilehti puolestaan töppäili kieltäytymällä hyvin epäselvin perustein ja vielä epäselvemmin käytännön julkaisemasta Ahmedin kolumnia Israelin ja Palestiinan alueen vesi- ja kaasukysymyksistä. Ahmed käytti kalabaliikin hyväkseen ja perusti joukkorahoitetun *Insurge Intelligence* -julkaisun¹⁰. Sen kuukausittainen tukijajoukko antaa nykyään Ahmedille elannon ja mahdollisuuden keskittyä tutkivaan journalismiin. Asiassa on uuden työn maailmaan liittyvää pe-lottavaa ironiaa:

”Nyt lehtien toimittajat arvostavat kovasti juttujeni paneutuneisuutta, niiden kirjoittamiseen käytettyä aikaa ja yksityiskohtien tarkistusta. Mutta heillä tai heidän lehdistään ei ole halua rahoittaa paneutuneiden juttujen kirjoittamista.”

Ehkä nykytoimittajan ammatillisiin vaatimuksiin kuuluu oman joukkorahoittajaporukan kultivoiminen jo ennen työnhakua? Joka tapauksessa Ahmed kokee tärkeäksi saamansa ajan ja resurssit tehdä pitkän muodon journalismia, jossa ei tarvitse toimia uutissyklin mukaan. Seuraava askel on rakentaa julkaisua, joka antaa samat mahdollisuudet suuremmalle joukolle. Suunnitelmissa on myös uudistaa journalismin muotoa avoimen tutkimuksen suuntaan. Ahmed vertaa mallia sovellettuun euklidiseen geometriaan. Jutuissa on tarkoitus esittää aksioomien tapaan oivalluksia (*insights*), joihin juttujen kulku perustuu. Aksioomat kyseenalaistamalla tai esittämällä toisenlaisia aksioomia päädytään erilaisiin skenaarioihin, ja tätä voidaan tehdä joukolla. Samalla toimittaja paljastaa avoimesti omat subjektiiviset sitoumuksensa.

Ahmed kokeili tämän tyyppistä avoimen tutkivaa journalismia viimeisimmässä öljyä käsittelevässä jutussaan. Siinä hän asetti vastakkain kaksi hyvin erilaista raporttia, joista ensimmäinen esitti öljyä riittävän hamaan tulevaisuuteen sopivalla hinnalla ja toinen varoitti nopeasta hintapiikistä ja siitä seuraavista talousongelmista.¹¹ Ahmed peluuttaa jutussa raportteja toisiaan vastaan ja osoittaa seikkoja, jotka voidaan riippumattomasti varmistaa, ja seikkoja, jotka todella ovat hämärän peitossa.

”Tarkoitus on antaa lukijalle välineet navigoida tiedettyjen ja tuntemattomien seikkojen joukossa: tässä ovat työkalut ja lähteet, joita voit itse käyttää tilanteen arvioimiseen. Mielestäni tämä on paras keino polarisoitumisen ja monimutkaisuuden käsittelyyn.”

Vitteet & Kirjallisuus

- 1 Nafeez Ahmed, *Failing States, Collapsing Systems. BioPhysical Triggers of Political Violence*. Springer Publishing, New York City 2016.
- 2 Ahmed kertoo tarinan yksityiskohtineen myös omaelämäkerrallisessa jutussa ”Journalism’s Next Frontier. Crossing the Threshold from Having to Being. A Personal Journey”. Verkossa: medium.com/insurge-intelligence/journalisms-next-frontier-crossing-the-threshold-from-having-to-being-cdedb1d5f498
- 3 Nafeez Ahmed, *The War on Freedom. How and Why America was Attacked, 11 September 2001*. Progressive Press, San Diego 2002.
- 4 Gore Vidal, The Enemy Within. *The Observer*. 27.10.2002.
- 5 Christopher Hitchens, Vidal Loco. *Vanity Fair*. 8.1.2010. Verkossa: vanityfair.com/culture/2010/02/hitchens-201002
- 6 Harrit et al. Active Themitic Material Discovered in Dust from the 9/11 World Trade Center Catastrophe. *The Open Chemical Physics Journal*. No. 2, 2009, 7–31. Verkossa: benthamopen.com/ABSTRACT/TOCPJ-2-7
- 7 Vuoden 1996 Sokal-jupakassa fysiikan tutkija Alan Sokal tarjosi *Social Text* -julkaisuun tarkoituksellisen kvantitatiivista artikkelia, joka läpäisi vertaisarvioinnin.
- 8 Nafeez Ahmed, *A User's Guide to the Crisis of Civilization: And How to Save It*. Pluto, London 2010.
- 9 Verkossa: crisisofcivilization.com/
- 10 Verkossa: medium.com/insurge-intelligence
- 11 Nafeez Ahmed, How Global Economic Growth Will Drown in Trump's Oil Glut After 2018. Verkossa: medium.com/insurge-intelligence/how-global-economic-growth-will-drown-in-the-oil-glut-after-2018-5c96dec3f13b